

СТРИП-СТВАРАЛАШТВО АЛЕКСАНДРА ХЕЦЛА

Апстракт: Рад се бави стрип-стваралаштвом Александра Хеџла (1926–1991), илустратора, стрип-ствараоца и сликара који је остао непознат званичним академским круговима. Из опуса који броји преко триста илустрација, неколико стотина скица, цртежа и слика, стрипови су издвојени због вредности и графичке посебности коју уживају на домаћој стрип-сцени. Стрипови су били и почетна тачка за откривање целокупног Хеџловог опуса.

Применом културолошког и иконолошког метода, анализиран је доступни материјал и извршена је подела Хеџловог опуса на рани и позни период. Истраживање је имало за циљ да укаже на значај и вредност, како стрипова, тако и целокупног уметничког стваралаштва Александра Хеџла, посебно на његов цртачки поступак; да рехабилитује опус овог уметника коме је 1991, постхумно, додељена УЛУПУДС-ова награда за животно дело.

У раду је дат хронолошки преглед свих Хеџлових стрипова, насталих у периоду од 1956. до 1984 године, уз ликовну и идеолошку анализу појединих остварења, разматрање њиховог места на домаћој стрип-сцени и значаја који су имали за њен развој. Осим тога размотрен је и утицај целокупног Хеџловог стваралаштва на млађе генерације стрип-цртача и илустратора.

У ширем контексту, бављење Хеџловим стваралаштвом развија свест о стрипу као значајној уметничкој категорији и о потреби његовог интегрисања и проучавања у оквиру општих историјско-уметничких токова.

Кључне речи: Александар Хеџл, стилизација, стрип, цртеж

Биографија

Александар Хеџл је рођен у Земуну 29. марта 1926. године, као син молера Филипа Хеџла, пореклом Немца, и мајке Јелене из породице Југовић.

У предратном Земуну, Хеџл је растао уз прве стрипове Дизнија и први херојски амерички и класични стрип домаћих аутора. Цртање и стрипови од детињства су му били велике љубави, па је често цртао у школској вежбанци, кришом на часу, и на сваком слободном парчету хартије који би нашао. Од малена је био велики заљубљеник у животиње, а његова изражена имагинација, измаштан свет далеких предела и континената, одразили су се и на касније стваралаштво. За своје другове из разреда цртао је прве, недовршене стрипове. Из тог раног периода развоја стрипа, и првих америчких стрипова који су долазили до наших новинских издавача, на Хеџла су највише утицали реалистични стрипови Алекса Рејмонда (Alex Raymond) и Харолда Фостера (Harold Foster), реализам који ће касније карактерисати и његово стваралаштво. Велики таленат, склоност ка ликовној уметности и осећај првенствено за цртеж препознали су и тадашњи уредници дневних новина „Време“ (1939) па се у једном издању појавио чланак „Шаца-бата – мајстор од заната“ где Хеџла називају вундеркиндом из Земуна.

Са четрнаест година Хеџл је сазнао да се стрипови цртају тушем и пером, а већ са шеснаест радио је прве слике у уљу (Ђукановић 1984). Као сјајан цртач, од детињства је нагињао реализму, односно цртању према природи. Посматрао је, памтио и преносио на папир све што га окружује, а велику пажњу посветио је животињама, сатима боравећи у београдском Зоолошком врту. Тих, повучен, затворен у свој свет, такав је остао током целог живота. Током Другог светског рата, Хеџл није могао посећивати музеје, посматрати уметничке радове и пратити ликовна дешавања што га је нагнало да се сам школује, радећи у једној гами и тонски решавајући, онако како се почиње на академији (*ibid.*: 15).

По завршетку рата, Хеџл је 1947. уписао Академију ликовних уметности у Београду. Као већ формиран уметник, наклоњен античком и ренесансном реализму, сликарству Микеланђела, Рафаела и Рубенса, као и Диреровим графикама, он се није уклопио у званични дух школе, па је 1951. године напустио завршну годину студија недипломиравши. Утицаји које је понео с академије видеће се најјасније на његовим сликама рађеним у уљу.

У време уписа на студије сликарства, око 1947, новинско-издавачко предузеће „Ново поколење“ ангажовало је Хецла на изради првих илустрација. Велики таленат и умеће импресионирали су издаваче и он је започео каријеру илустратора, посао којим се неуморно бавио до краја живота. Током свог четрдесетогодишњег стваралачког рада, илустровао је преко триста књига, углавном омладинске литературе, уџбеника, насловних страна, форзеца¹, илустрација за часописе. Радио је за бројне издаваче, осим „Народног поколења“ и за „Стожер“, „Рад“, „Нолит“, „Народну просвјету“ из Сарајева, „Знање“ из Београда и многа друга (Поповић 1981). Иза њега, као документ обимног стваралаштва нису остале само књиге и објављени радови, већ и бројне скице и пробни радови, који су понекад бољи и говоре више од оригинала. Искуство стечено у раду на илустрацији, много ће помоћи Хецлу касније, при цртању првих стрипова. Заправо ова два ликовна медија уско су повезана у Хецловом опусу – често је искуство стрипа преносио у илустрацију, али, што је још важније, илустрацијом је развијао и унапређивао медиј стрипа, рушећи тако устављене норме.

Хецл је имао изванредан осећај за колорит и једнако добро сналазио се у раду у свим материјалима – оловци, угљену, бојицама, пастелу, тушу, темперу, акварелу, уљаним бојама. Његова изузетност нарочито је изражена у цртежима – особен стил и вешто владање оловком остали су јединствени у свету уметности.

Још једна особеност Хецлове уметности је цртање без помоћних слика и образаца; све призоре је самостално осмишљавао и градио на основу посматрања природе и памћења виђеног. Они, који су попут Асканиа Поповића, стрип-цртача и илустратора, имали привилегију да га посматрају док црта и данас сведоче о невероватној брзини, лакоћи, „цртању из главе“ (*ibid.*: 29), али увек прецизно и веродостојно.

Хецлово стваралаштво одликује постепен прелаз од реализма ка стилизацији, што је видљиво у његовом целокупном опусу – илустрацији, стрипу и сликарству. Како је утврђивао своје цртачко знање, постепено, његова рука постајала је сигурнија и слободнија, а анатомску тачност и поштовање реалног заменила је стилизација – имагинарно, уз свођење фигура и облика на најосновније контуре.

Од 1956. године Хецл почиње да се бави стрипом. У то време, педесетих година, на стрип-сцени појављују се и други великани девете уметности: Милорад Добрић, Иво Кушанић, Живорад Атанацковић, Здравко Сулић, Радивој Богичевић, Никола Митровић – Кокан, Божидар Веселиновић (Стефановић 2006). То је било време ре-

лизма у стрипу и Хецлов цртачки манир лако се уклопио у таква стилска струјања педесетих и шездесетих година.

Први стрип „Земљо до виђења“ Хецл је цртао 1956. за лист „Пионири“, по сценарију Драгољуба Јовановића. Као искусан илустратор он се одлично снашао и у цртању стрипова. Показао је велико умеће у карактеризацији дечјих ликова, владању изражајним средствима стрипа (перспективом, кадрирањем, комбинацијом општих, полуопштих и крупних планова) и испуњавању захтева једног школског листа који је морао идеолошки и стилски одговарати захтевима државне цензуре. С обзиром на велики успех сарадња са Јовановићем је настављена, тако да су уследила још три наставка овог стрипа, „Летимо на Месец“ (1957–1958), „Отмица у васиони“ (1960–1961) и „Шпијун на Раднагу“ (1960–61), чиме је формирана научнофантастична тетралогија за децу.

Између 1956. и 1964. Хецл је урадио двадесет стрипова који су излазили у листовима „Пионири“, „Рад“, „Наш свет“, „Малим новинама“, „Плавом вјеснику“; а прештамповани у „YU strip – EKS ALMANAH“², „Народном здрављу“, „Здравом подмлатку“, „Детској радости“³. Највећи број стрипова објављен је у дечјим едукативним новинама „Пионири“. Осим са Јовановићем, Хецл је сарађивао и са бројним другим ауторима. Изузетно добру сарадњу остварио је са писцем Душаном Данибором Лончаревићем, за кога је нацртао чак шест стрипова: „Емил и детективи“ (1957), „Петлово перо“ (1959–1960), „Винету“ (1961–1962), „Лука гнева“ (1958), „Бегунац из вечерњег воза“ (1963–1964) и „Дивљан осветник“. У писање сценарија, за неке од ових стрипова, укључивали су се и други аутори, који су касније настављали сарадњу са Хецлом. Тако је сценарио за стрип „Винету“ завршио Лончаревићев брат Радмило Анђелковић, са којим је Хецл касније урадио вестерн „Баф вођа каравана“ (1962–1963); а на стрипу „Лука гнева“ потписао се и С. Б. Радовановић, аутор каснијег стрипа „Ускочки осветници“. Последња два стрипа Лончаревића и Хецла, „Бегунац из вечерњег воза“ и „Дивљан осветник“, објављени су између 1963. и 1964, први у „Пионир – Кекецу“⁴, а други у сарајевским „Малим новинама“. Оба стрипа говоре о истом јунаку, а занимљиво је да су их аутори потписали псеудонимима, Данибор и Ћ. Црнчић. По сценарију М. Илијина, Хецл је нацртао стрип „Стеван Немања“,

¹ Унутрашња облога књишких корица, често посебно декорисана.

² Часопис је три пута мењао назив и форму: појавио се 1977, као специјално издање листа „Eks almanah“, и излазио под називом „YU strip – EKS ALMANAH“, потом је 1979. прерастао у засебну ревију домаћег стрипа „YU strip – revija jugoslovenskog stripa“, а 1983. у магазин „YU strip magazin“.

³ Поједини часописи нису издавани у Србији, већ у другим федералним јединицама бивше ФНРЈ/СФРЈ: „Мале новине“ излазиле су у Босни и Херцеговини, „Плави вјесник“ и „Здрав подмладак“ у Хрватској, „Народно здравље“ и „Детска радост“ у Македонији.

⁴ Дечји лист „Кекец“ спојио се 6. 2. 1964. са листом „Пионири“ и почео да излази као „Пионир – Кекец“.

1. „Земљо до виђења“, табла стрипа (деталј)
 1. Detail of page from the comic book "Good-bye Earth"

1958. објављен у листу „Пионери“. Хецл је сарађивао и са истраживачем Тибором Секељем; по његовим причама настала су два стрипа: „Кумеа син прашуме“ (1960–1961) и „У земљи Индијанаца“ (1961). Први је штампан у „Пионирима“, а други у „Плавом вјеснику“ и „Здравом подмлатку“. Шездесетих година настаје и један ауторски стрип Хецла, „Пут у средиште земље“; објављен први пут 1961. у листу „Наш свет“ и заправо представља адаптацију популарног романа Жила Верна. Сви Хецлови стрипови рађени су реалистички, према готовом сценарију.

Након последњих стрипова насталих између 1963. и 1964. у сарадњи са Лончаревићем, Хецл се повукао из света стрипа и наставио да се бави сликарством и илустрацијом. Тек осамдесетих година, Хецл се враћа стрип-стваралаштву кроз два последња остварења, стрипове „Дугом стазом“ и „Фает“ за које самостално пише сценарио, тако стварајући дела која најбоље одражавају његов уметнички сензибилитет.

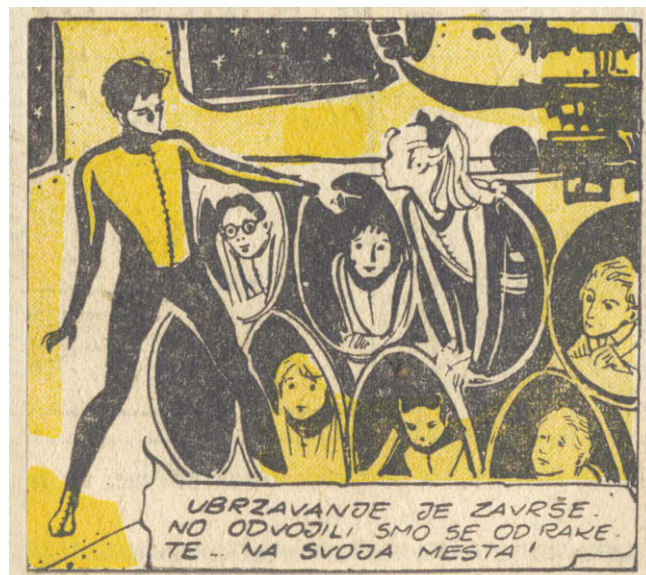
Стрип-стваралаштво

Хецлово стрип-стваралаштво обухвата два периода, рани и позни. Стилски, они се поклапају са преласком са реалистичне на стилизовану форму изражавања, док временски прате промене на домаћој стрип-сцени – попуштање идеолошких стега, постепену афирмацију стрипа и ликовне и идеолошке промене у самом медију, које су биле резултат стечене слободе.

У првим стриповима, нарочито у научнофантастичној тетралогiji насталој у сарадњи са Јовановићем, као и у стриповима „Емил и детективи“ и „Петлово перо“ Хецлов цртеж је сигуран, реалистичан, чисте линије, јасно одређених контура облика, без наглашеног унутрашњег грађења линијом (сл.1). Једноставан цртеж и строго одређена форма стрипа (правоугаона и квадратна поља груписана у хоризонталне каишеве) били су елементи које је наметала тадашња државна цензура. Педесетих и шездесетих година државна власт није била наклоњена деветој уметности. Осим одређених

2. „Отмица у васиони“, кадар стрипа
2. Panel from the comic book "Kidnapping in Space"

3. „Отмица у васиони“, кадар стрипа
3. Panel from the comic book "Kidnapping in Space"

привилегија у смислу могућности издавања стрипованих листова стрип је, због свог сугестивног садржаја, био строго цензурисана и непожељна категорија. У то време није било могућности за експериментисање, о чему је Хецлистакао:

„Утврђен је био сиже сваке слике. Начин рада је био неповољан (...) Могао сам тад да прекомпонујем слику, али не и да повећам слику у односу на друге. Радило се у каишевима, а сажимање је било велико.“ (Ђукановић 1984: 18).

Међутим и тада је Хецл користио благу стилизацију облика и особене технике својствене само њему, попут цртања белим линијама на црно тушираној површини, чиме је стварао необичне композиције, највидљивије у последњем наставку научнофантастичне тетралогије „Отмица у васиони“ (сл. 2, 3).

Када се упознао са могућностима медија, Хецл је почео слободније да ствара и полако формира особен стилски израз. Врхунац те прве фазе стварања он је достигао у стриповима „Винету“ (1961–1962) и „Баф вођа каравана“ (1962–1963), штампаним у листу „Пионири“. Оба стрипа настала су у кратком временском размаку, а карактеристике их сличан цртачки манир и сликовни распоред од тридесет шест табли са по три до четири каиша. У оба стрипа велики број приказа Хецл је компоновао црним површинама на белој подлози, остављајући тако само беле контуре облика. Може се рећи да је стварао у негативу, а такав цртеж није користио само за цртање предмета и фигура који се налазе у другом плану или у

сенци (што је донекле било уобичајено), већ и за обликовање комплетних сцена и представљање драматичних приказа борбе. Тако је, супротстављајући сликовна поља са црним површинама и она са уобичајеним цртежом Хецл, у оквиру стандардно подељене стрип-табле, постигао сјајну визуелну динамику (сл. 4). Осим компоновања тамним површинама, у овим стриповима и линија добија значајно место у обликовању. Њоме Хецл наглашава волумен фигура, обликује лица и даје им тродимензионалан, скулпторски ефекат; линијом се наглашено служио и код обликовања простора и у представама природе (сл. 5). Стрипови „Винету“ и „Баф вођа каравана“ носе грубљи стил у односу на касније радове и чине прелазну етапу ка коначној стилизацији – слободној чистој линији и цртежу осамдесетих година.

Већ у овим стриповима насталим шездесетих година, Хецл је покушао да превазиђе поједине стваралачке потешкоће, као што је постизање склади између слике и текста. То је највидљивије у стрипу „Винету“, у којем је велики проблем представљало сликовно праћење написаног сценарија и поштовање сижеа за сваки кадар у строго прописаној форми стрипа. Због таквог проблема усклађивања, примењена су велика сажимања наративног тока. Хецл је у таквим условима, на последњим странама стрипа, све више прибегавао стилизацији која је експресивнија и којом се кроз мали број кадрова могло више рећи него обичним цртежом. Стилизација је тада била интерпретирана кроз већу употребу тамних површина што је водило свођењу на основне контуре.

Такав израз, делом наметнут споља, преобимним сценаријом, а делом одраз уметничког sazревања, био је увод у стилско решење стрипова позног периода.

С обзиром на то да је овај стрип цртан према готовом стрип-сценарију, Хеџл није имао потребну стваралачку слободу. Због тога ће, за своје последње стрипове он самостално писати сценарио.

Пратећи развој девете уметности од детињства, а потом и бавећи се њоме, Хеџл је постао свестан сложености и бројних изазова које ова уметност поставља пред ствараоца. У тежњи да се избори са свим потешкоћама, он је размишљао о начину побољшања медија и стварања „савршеног стрипа“:

„То је тешка дисциплина. (...) Некад је лакше урадити илустрацију него таблу стрипа. (...) Ту је синхронизована драматика и слика. Равнотежу је веома тешко успоставити. (...) Размишљам о савршеном стрипу. То би било једноставно до апсурда, а тачно погођено. Мислим да је најтеже цртати једноставано“ (*ibid*).

Хеџлов „савршен стрип“ треба тражити и у његовој тежњи да оствари спој илустрације и стрипа, односно да изражајне могућности илустрације пренесе у стрип. Илустрација је дозвољавала већу слободу која, у стандардној подели на сликовна поља и каишеве, стрип није могао понудити. Стога, Хеџл је покушавао да обједини ова два различита медија, да их сажме у нешто што би омогућавало слободу илустрације, а опет имало континуитет и наративне особености стрипа.

Позни период стрип-стваралаштва Александра Хеџла обухвата прву половину осамдесетих година када су настала два нова стрипа, вестерн „Дугом стазом“ (1981) и научно фантастична авантура „Фагет“ (1984), објављени у часопису „YU strip“⁵. На Хеџлов повратак у свет стрипа утицала су и одређена дешавања на стрип-сцени седамдесетих и осамдесетих година.

Осамдесетих, након значајних политичких промена и након промена које су деценију раније захватиле не само девету уметност већ целокупну културну сцену, велика пажња била је усмерена на развој домаћег стрипа, при чему су неговане различите форме од класичних реалистичних и карикатуралних до модерног, андерграунд и антистрипа и других варирања канонског реализма у стрипу. Промене седамдесетих допринеле су и већој слободи изражавања и почетку стилског експериментисања и у реалистичној и карикатуралној форми. У неговању домаћег стрипа, потврђивању старих и афирмацији нових аутора значајно место имао је специјализовани часопис за домаћи стрип „YU strip“. Управо и позни период Хеџловог стваралаштва почиње

4. „Баф вођа каравана“ (1962–1963), табла стрипа

4. Page from the comic book "Baf, the Leader of the Caravan"

са репризом његових раних остварења, „Винету“ и „Баф вођа каравана“, у другом и трећем броју часописа 1978, под уредништвом Бране Николића. Чињеница да је други број осим стрипа „Винету“ објавио на првој страни и интервју са Хеџлом говори о угледу који је он уживао међу домаћим ауторима. Подстакнут овим репризама, Хеџл се вратио деветој уметности, али сада као самосталан аутор, писац и сценариста.

Током двадесетогодишњег одсуства са стрип-сцене, у току којег се бавио само илустрацијом, Хеџл је стилски sazревао, као што се и његова мисао о савршеном стрипу постепено уобличавала. У правом тренутку, када се и стрип-сцена осамдесетих година отвара за различита стилска усмерења и Хеџл пласира један вестерн и једну научнофантастичну авантуру у потпуно слободној композицији, другачијег стилског израза од претходних стрипова. Ново стилско решење уклопило се у нове, модерне токове.

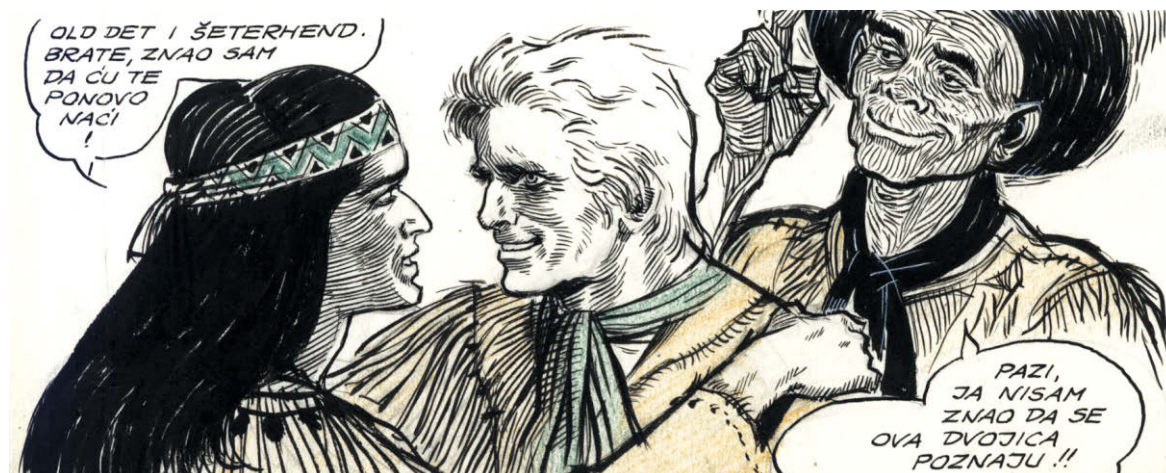
⁵ Под називом „YU strip“ подразумевају се све наведене форме овог часописа: „YU strip – EKS ALMANAH“, „YU strip – revija jugoslovenskog stripa“ и „YU strip magazin“.

Саспекта стила стрипови позног периода доносе нову форму стрипа у виду слободне композиције табле, стилизације облика и основних изражајних елемената. Стилизација је осамдесетих код Хецла подразумевала редуковање основних елемената медија да би се остварила једноставност израза. Цртеж је ослобођен тамних површина, редукована је употреба линије у унутрашњем обликовању, а фигуре су сведене на основне спољашње контуре; такође долази до стилизације декора и нацртане природе. Хецл је експериментисао и са распоредом сликовних поља, са њиховим оквиром и обликом, са распоредом текста, стилем написаних слова.

У стрип-вестерну „Дугом стазом“ Хецлова рука постаје слободнија, потез је лаган и брз, линија калиграфска и скоро увек синусоидна – чак су и ивице

(Ђукановић 1984: 18). Заправо, његов стил подсећа на израду крокија – то је била „лакоћа“ којом је стварао и такав потез заправо показује уметника који савршено познаје анатомију не само људског тела већ и тела животиња.

С друге стране научнофантастична прича „Фает – маштање о могућем“ доноси умереније, мање стилизовано обликовање људске фигуре, али већу стилизацију простора, биљног и животињског света, као и већу слободу у целокупном обликовању сценског декора. Овде Хецл преузима облике из природе да би нацртао футуристичке летеће бродове и машине, док представљене биљке и животиње остају јако стилизоване и са толиким уделом стваралачког да губе везу са стварним светом. Хецлова стилизација у стрипу „Фает“ има органску

5. „Винету“ (1961-62), кадар стрипа
5. Panel from the comic book "Winnetou"

сликовних поља заталасане, закошене или благо повијене у виду лука. Хецл редукује и коришћење линије у унутрашњем обликовању. Наиме, за остваривање пластичности облика он користи кратке потезе налик на зарезе, цртице, тачке, који постављени у низу на правом месту замењују сенку, грубо и тврдо моделовање из ранијих стрипова и моделовање валерима, остварујући пуноћу облика. Посебну лепоту показује моделовање лица и исцртавање косе код појединих ликова; ту низ изувијаних линија подсећа на органске форме стила Арнуво (сл. 6). Спољашња контура облика понекад је и прекинута због чега Хецлове фигуре изгледају динамично и живо, као да је сваки део њиховог тела и одеће у покрету, а понекад се чини и да ће се расути у низ тачака и цртица које их сачињавају. У процесу стилизације то је била једна од основних Хецлових тежњи; он је настојао да пробије границе статичности цртежа и да стилизује покрет, не само људске фигуре већ и нацртаних предмета

форму и резултат је његовог дугогодишњег посматрања и проматрања природе. Такође, у обликовању простора у којем се радња одиграва, он не користи супротстављање предњег и задњег плана да би остварио дубину кадра, већ поставља планове једне изнад других, делимично стварајући утисак сценске позоришне декорације. Такав систем је карактеристичан за јапанску графику и попут ње, и код Хецла су призори даљи од ока постављени ближе врху сликовног призора (сл. 7).

Оба стрипа позног периода карактерише слободно компоновање табле. Од слободног распореда сликовних поља и уметања сликовних призора међу кадрове у стрипу „Дугом стазом“, до потпуног брисања оквира сликовног поља у „Фаету“, Хецл је успео да оствари слободу илустрације у стрипу, уз поштовање наративне компоненте. Због тога његове табле носе посебну ликовну вредност која се осети при првом читању позних стрипова.

6. „Дугом стазом“, кадар стрипа
6. Panel from the comic book "Long trail"

Својим последњим стриповима Хецл није достигао тражено савршенство; за њега је стрип подразумевао сталан рад и личну утопију проналаска „савршеног стрипа“ (*loc. cit.*). Заправо, Хецл је имао особину уметника да вечно тежи бољем и да га критички однос према сопственом раду увек тера корак даље; он је са већим искуством подизао и сопствене критеријуме и повећавао очекивања од свог, појмовно растегљивог, „савршеног стрипа“. Осим тога, сматрао је да се стрип може усавршити и са аспекта динамике, односно остваривања нове равнотеже слике и текста, а у циљу постизања динамике филма.

Остаје недоумица зашто Хецл није наставио рад на стрипу. Можда је схватио да тако велики задатак тражења савршеног израза, како у погледу динамике тако и цртежа, не може почивати на једном човеку и да је то задатак будућих генерација (*loc. cit.*). Могуће је да је узрок Хецловог напуштања стрипа у последњим годинама био и, још увек, широк ангажман на пољу илустрације, али и већа посвећеност сликарству у периоду након 1984. године.

Хецлови ауторски стрипови нису особени само по иновативном стилу, они носе и посебан наративни ток. Позне стрипове он пише у жанровима које је преферирао и са којима је имао искуства у раном периоду стваралаштва. Испунивши главни критеријум квалитета, да у оквиру старе тематике буде иновативан, Хецл се показао као добар писац у оба стрипа. Наиме, он у приче уноси новине својим другачијим схватањем концепта

авантуре и напетости коју код читаоца треба постићи. За њега авантуру нису чинила детиња маштања о пустолинама, акција, борба добра и зла и увек срећан крај, већ животна авантура која се одвија у самом човеку. За разлику од многих аутора није тежио да оствари напетост класичним формама борбе, сукоба, акције, већ да читаоца узбуди изнутра, да га суочи са истим, углавном моралним питањима, са којим се суочава и у животу. Ни Хецлови хероји нису прави суперхероји. За разлику од класичних јунака за које се зна да на крају увек победе па се и радозналост код читаоца везује само за природу расплета и идеју разрешења, Хецлови јунаци су толико блиски стварном свету да се њихов успех у превазилажењу потешкоћа заиста доводи у питање.

7. „Фает“: друга епизода, табла стрипа
7. Page from the comic book "Faet", second episode

Значај Хецлових стрипова и утицај на млађе генерације

Хецл се начином цртања и композиционим решењима одваја од својих савременика на пољу девете уметности. Остао је упамћен као један од ретких ликовних уметника послератне сцене који се тако потпуно

посветио стрипу и илустрацији. Осим тога, један је од ретких који се једнаким квалитетом доказао како у стварању класичног реалистичног стрипа, тако и у креирању модерне стилизоване варијанте истог тог реализма. Заљубљеник у уметност какав је био, донео је потпуно нов стилски израз стрипу осамдесетих година, заједно са много млађим ауторима који су се тих година афирмисали. Његов рад је био на самом почетку редукције стрип-израза, која се одвијала седамдесетих и осамдесетих година а коју су носили управо млађи нараштаји.

Већина аутора тадашње млађе генерације, који и данас стварају, имала је прилику, заслугом цртача и илустратора Асканија Поповића, да посматра Хецла док ради и да са тих незваничних часова понесе део сензибилитета овог уметника и пренесе у своје стрипове. Асканио Поповић први је, још као дечак, подстакнут илустрацијама Киплингве „Књиге о дунгли“, закуцао на Хецлова врата. Након тога, фасциниран Хецловим умећем, одводио је бројне пријатеље код њега, а међу њима су неки од најбољих стваралаца и теоретичара на пољу домаћег стрипа: Здравко Зупан, Жељко Пахек, Драган Боснић, Рајко Милошевић – Гера, Влада Весовић, Бојан Ђукић, Стевица Живанов и многи други. Ови новији аутори нису имали прилику само да прате Хецлов начин рада, већ и да се посаветују са њим о неким питањима стрипа и да, посматрајући његово цртање, приме одређене поуке, касније можда и несвесно интегрисане у њихово стваралаштво. Међутим, Хецлова стваралачка лакоћа и цртачко знање, као посебне компоненте његовог рада, остали су свима недостижни и вредни дивљења. О томе је, приликом једног интервјуа, говорио и стрип-цртач Драган Боснић:

„Брзина је само врх леденог брега. Док ово говорим, све време мислим на мајстора Александра Хецла. Када сам њега упознао схватио сам на шта се односи деветнаестовековни појам генија. (...) О Хецлу не могу говорити као о утицају. Познанство са њим је био преокрет у мом животу, као кад неко, ко гледа у земљу, одједном погледа у небо. Имао сам срећу да сам га познавао. Застаје дах од помисли да се такав човек појави једном у историји и да је био међу нама. Ми се бавимо уметношћу, а он то јесте. Ми премештамо линије и мрље по подлози, а он ствара. Бескрајно сам захвалан Асканију Поповићу што ме је упознао са њим.“ (Ивков 2000)

Заправо, суштина Хецловог утицаја је била то што је на све уметнике деловао посредно и подстицајно, својим стваралачким генијем. Његово цртачко знање, слобода и лакоћа стварања је остала циљ којем су многи тежили.

Хецлови стрипови, поготово они из позних година стваралаштва, чине битан сегмент на путу који је домаћи стрип прешао од класичног реализма ка новој

модернијој форми. Хецл је био један од врхунских реалиста, али и један од доајена новог израза у стрипу седме и осме деценије. Као врхунски мајстор и као човек остао је у најлепшој успомени бројним цртачима и илустраторима српског стрипа, а његово стрип-стваралаштво тек треба детаљно анализирати.

Осим обимног стваралаштва на пољу илустрације и стрипа, Хецл је непрестано сликао. Тачан број његових радова није познат, али броји на стотине слика различитог формата, рађених техником уља, гваша, темпере, акварела. Један део чува се у Земуну, у стану његове супруге Хелене, док су други у Лос Анђелесу, у поседу сина Бранислава.

Александар Хецл преминуо је у Београду, 15. маја 1991. године, оставивши неизбрисив траг у ликовној уметности. Огромно поштовање које је уживао у уметничким круговима, првенствено међу илустраторима и стрип-цртачима, резултирало је наградом за животно дело УЛУПУДС-а, додељеном исте године, постхумно.

Закључак

Александар–Шаца Хецл један је од неправедно заборављених уметника не само у историји уметности већ и у целокупној култури. Као велики илустратор и стрип-цртач остао је упамћен у стриповским круговима и свету слободне илустрације, међутим као сликар остао је потпуно непознат академским круговима. Хецлов, комплетан опус који обухвата стрип, илустрацију и сликарство тешко је рехабилитовати јер су његови радови остали расејани између Земуна, Београда и Лос Анђелеса. Оригиначне табле стрипова и илустрација налазе се и у приватном власништву бројних стрип-цртача, теоретичара и илустратора.

Хецлов рад потребно је детаљно анализирати, вредновати и поставити у главне токове историје уметности. Стрипови обрађени у овом раду чине, с обзиром на обим целокупног опуса, немерљиво мали допринос почецима тог вредновања. Откривање овог великог цртача кроз свет стрипа намеће и потребу интегрисања девете уметности у званичне токове историје уметности. Свакако, Хецл је уметник који не сме остати заборављен у средини и култури која не баштини много цртача и илустратора таквог квалитета и уметничког ранга.

У свету стрипа постоји више изузетних ствараоца, делом и ликовних уметника, који су услед нерешеног статуса девете уметности код нас, остали заборављени у академским круговима.

ЛИТЕРАТУРА

- Тамбурић, Ж., Здравко, З. и Зоран, С. 2011
Стрипови које смо волели : избор стрипова и стваралаца са подручја бивше Југославије у 20. веку, Београд: Омнибус.
- Ивановић, П. 2010
Београдски стрип, Београд.
- Зупан, З. 2007
Век стрипа у Србији, Културни центар Панчева, Галерија савремене уметности.
- Стефановић, З. 2006
Рефлектор уперен у сенку : Александар Хеџл, луча чисте уметности (1), *Стрип Вести*, интернет недељник, 393: <http://www.stripvesti.com/arhiva/sv393/sv-393.htm> (24. новембар).
- Павковић, В. 2003
Наш слатки стрип, Београд: Народна књига – Алфа.
- Јешић, Д. 2002
Филм и стрип, Београд: Плато.
- Јевремовић, З. 2001
Семиолошки кругови, Београд: Институт за филм.
- Павковић, В. 2001
Слатки стрип, Београд: Народна књига – Алфа.
- Туцаков, А. 2000
Стрип у Србији: 1975–1995, Београд: Задужбина Андрејевић.
- Поповић, А. 1996
Уметност илустровања: 250 цртежа Александра Хеџла: (избор илустрација из периода 1950–1960), Београд: Мапа С.
- Богдановић, Ж. 1994
Уметност и језик стрипа, Београд: Орбис.
- Рајх, К. 1993
Александар Хеџл, каталог (комеморативна изложба, 8. 7 – 15. 9. 1993) Београд, Земун.
- Рајх, К. 1990
Александар Хеџл, хуманизам у уметности, каталог (изложба 11 – 20. 5. 1990), Београд, Земун.
- Драгинчић, С. и Зупан, З. 1986
Историја југословенског стрипа, Нови Сад: Форум – Маркетпринт.
- Томић, С. 1985
Стрип, порекло и значај, Нови Сад: Форум.
- Ђукановић, З. 1984
Један сусрет илустрације и стрипа, Александар Хеџел, *Yu-strip magazin* (Горњи Милановац), мај – јун, 65-66: 15-19.
- Стошић, Д. 1984
Сан о савршеном стрипу, *Омладинске новине* (Београд), 13-15.
- Дугом стазом, *Yu-strip revija*, 10.10.1981(Горњи Милановац) 34: 18.
- Поповић, А. фебруар 1981
Велики мајстор илустрације и стрипа, Александар Хеџл, *Yu-strip* (Горњи Милановац) 65: 27-29.
- Рајх, К. 1981
Александар Хеџл, слике, каталог (изложба 29. 1 – 9. 2. 1981) Београд, Земун.
- Александар Хеџл, *YU strip – EKS ALMANAH*, 10. 10. 1978 (Горњи Милановац) 139/1.
- Шаца-бата – мајстор од заната, мали Земунац, добар цртач и резач фигура од картона, *Време* 15. 6. 1939 (Београд).

Summary

BOJANA SPASIĆ*

COMIC BOOK OEUVRE OF ALEKSANDAR HECL

This paper explores comic book oeuvre of Aleksandar – Šaca Hecl (1926-1991), an illustrator, comic book artist and painter. Painting and visual arts have been Hecl's field of work for fifty years and he drew over three hundred illustrations for books, magazines, school text books, twenty comic books and hundreds of sketches and oil paintings. The emphasis is on comic books, which have been a starting point for discovering Hecl's oeuvre, due to their value and graphic uniqueness on national comic book scene.

Hecl's work that could have been accessed has been analyzed applying cultural and iconological method and has been divided into early period and later period. A specific drawing technique and gradual development of style towards more free drawing, stylized form and more free treatment of basic comic book elements are common characteristics of these two periods. Stylistically, Hecl's comic books follow the main

trends on the national comic book scene; in his later work he has been one of the heralds of a new comic book graphic style and his drawing technique has had a direct impact on younger artists.

Hecl's comic books, especially those from his later period, represent an important segment in the transition of domestic comic book from classical realism to new modern form. He was one of the most outstanding realists, but also one of the doyens of a new comic book technique of the 1970s and 1980s. His comic book oeuvre has yet to be analyzed thoroughly.

In a broader sense context, analyzing Hecl's work helps to develop understanding of comic book as an important art category and also of a need of its integration into and studying of in the framework of general historical and artistic tendencies.